

EL TEATRE DEL SEGLE XIX AL MARESME. TEATRES, COMPANYIES, ACTORS I CIRCUITS TEATRALS (1859-1895)

Aquesta comunicació, que forma part d'un treball molt més ampli, no pretén anar més enllà d'oferir un inventari inicial i, per tant, incomplet, dels agents que intervenen en el món teatral maresmenc de la segona meitat del segle XIX. Una mena de *qui és qui?* en el teatre del vuit-cents a la comarca, entesa en l'actual organització administrativa. Quins eren els teatres i les sales adaptades per fer funcions? Quins actors i companyies professionals treballaren a la comarca? o, quines companyies i actors amateurs coneixem? Seran els aspectes que centraran la comunicació. Cal destacar que en els apartats biogràfics s'aporten dades sovint inèdites, fins i tot, en el cas d'alguns dels personatges de més rellevància i coneguts. Així mateix, de l'estudi de les nombroses dades recollides, esbossarem els circuits teatrals tant professionals com d'aficionats. Quant a l'abast cronològic, cal precisar que no respon a cap periodicitat lògica, només s'adiu a la limitació insuperable de la disponibilitat de les fonts, que es concentren majoritàriament en la segona meitat del segle.

ELS TEATRES

En aquest primer apartat, tractarem les sales, per bé que no ens estendrem en excés. En general, els inicis dels teatres, cal remuntar-los a principis del segle XIX, fruit d'iniciatives de caràcter benèfic per aconseguir recursos per als pobres; malgrat que amb força anterioritat, ja es documenten representacions teatrals. Són els casos del Teatre Principal d'Arenys (1828) i del Teatre Principal de Mataró (1832), que abans de prendre aquest nom tenia el de Teatre de l'Hospital. A partir de mitjan segle, amb el naixement d'entitats diverses –casinos, ateneus, centres...– veuran la llum noves sales, que s'adaptaran per fer funcions en les seus d'aquestes entitats. Poc a poc, algunes arribaran a disposar de petits teatres, alhora que també en sorgiran de nous, generalment d'estiu i a l'aire lliure. A darreries de segle, el teatre s'havia estès per bona part de les poblacions del Maresme, moltes de les quals disposarien de sales, en les seus d'entitats, per fer balls, concerts i funcions teatrals, fins i tot, pròpiament teatres, com a Canet, Vilassar o Masnou.

El Teatre Principal de Mataró. La Junta de Caritat, constituïda el 1799 per mediació de l'Ajuntament i de l'Hospital, empesa per la necessitat de buscar recursos econòmics per als pobres, va construir un petit teatre en l'edifici de la Fleca municipal, on es representarien de forma esporàdica obres de caràcter religiós. Entre 1802 i 1803, l'Administració de l'Hospital inicià les diligències per aconseguir el privilegi reial de l'exclusivitat en l'organització d'activitats de diversió pública,

com havia obtingut en el seu moment l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona. Durant la primera dècada del segle, l'Hospital de Mataró subsistia gràcies als ingressos aconseguits a través del teatre. El 1815, els administradors de la institució decidiren obrir-ne un de nou a l'edifici de l'Hospital de Sant Jaume i Santa Magdalena, i habilitaren una sala amb el mateix objectiu d'aconseguir recursos per a la institució sanitària dels pobres. Les obres s'enllestiren ben aviat, i s'inaugurà amb la representació de *La passió de Jesucrist*, amb notable èxit. La capacitat aproximada d'aquest primer teatre era d'unes tres-centes persones amb seient.¹ La iniciativa fou ben acollida, i el 1831, en haver-se d'enderrocar, s'adquirí una casa al carrer Nou, on es va bastir un edifici nou que acolliria el Teatre Principal, de tres pisos, i amb capacitat per a mil persones. S'inaugurà el 1832. Durant anys, el Teatre Principal fou l'únic teatre veritable de la ciutat, a banda de les petites sales d'entitats i associacions, fins que al 1868 se n'inaugurà un de nou, El Prado Mataronés. Aquest era un teatre d'estiu, que en concloure la temporada d'hivern al Principal, iniciava la d'estiu, i quedava pràcticament inactiu el segon. Progressivament, al darrer quart del vuit-cents, el Principal entrà en franca decadència. Quant als preus, el 1876, per exemple, l'entrada d'una funció d'òpera costava 2 rals, i una butaca 4; i l'entrada general d'una de sarsuela costava el mateix, però l'abonament de sis funcions en dies laborables, cada butaca amb entrada eren 18 rals, i cada platea i llotja sense entrada 80.

El Teatre Principal d'Arenys.² El 1821 els administradors del Sant Hospital de Pobres de la Vila decidiren organitzar representacions teatrals, a fi d'obtenir recursos econòmics per a la institució. Amb aquesta intenció, van acordar l'arrendament d'un teatre, que havia muntat el fuster Rafael Roure a principis de segle, en el seu magatzem del carrer Sant Jacinto, avui de Sant Rafael. La primera funció fou *Representació de la passió y mort de Nostre Senyor Jesu-Christ* aquell mateix any. El 1828, l'Ajuntament i els administradors de l'Hospital acordaren de construir un nou teatre a benefici de la institució sanitària dels pobres. S'adquiriren dues cases al carrer de l'Església, al costat de l'Hospital Vell, i en el solar es bastí el nou teatre, enmig d'una gran expectació i participació popular. Finalment, l'octubre d'aquell any, fou inaugurat, amb una representació que desconeixem. Com era habitual, el teatre també va acollir espectacles de màgia i acrobàcia, concerts, sarsueles, i s'hi celebraren balls. Amb el pas del temps, s'hagué de rehabilitar per adaptar-se a les necessitats del moment i així, el 1895, s'inaugurà un teatre pràcticament nou, amb la representació de *Miel de la Alcarria*, de Josep Feliu i Codina. Encara que sovint hi actuaren companyies foranes, hi hagué una major presència de companyies locals d'aficionats, reforçades amb actrius professionals. Quant als preus, depenia de cada moment, però la temporada de 1862, per exemple, es diu que «el precio de entrada no podrá escender de cuatro reales por cada hombre y dos reales por muger». El guarda-roba costava 4 quartos per peça i «el cafetero no podrá ecsigir más que ocho quartos por cada café, copa, horchata y naranjada, cinco quartos por esponjado y los demás refrescos al precio de costumbre en los cafés.»³ El teatre s'arrendava per temporades mitjançant una subhasta, però sovint no s'adjudicava per manca de licitadors; llavors, es llogava puntualment a sol·licitud de les companyies foranes que incloïen Arenys en la seva gira, o dels aficionats, quan convenia.

Casino Fénix Mataronés. Era una entitat de caràcter menestral i popular fundada el 1862, que tenia la seu en l'antic local del Casino Orfeo, de caràcter burgès, fundat el 1860 a la Riera. En les seves instal·lacions s'adaptà un espai com a teatre, que s'inaugurà la temporada de 1867. Es tractava d'un teatre d'estiu que s'instal·lava en els jardins de l'entitat, amb el compromís de presentar una funció quinzenal, generalment cada dilluns. Sovint, en el seu escenari, es repetia la programació que es feia a l'Euterpe. El 1880, les dificultats econòmiques a les quals havien de fer front les entitats recreatives, van propiciar la fusió del Casino Filarmónico i el del Fénix. Fou una de les entitats de més llarga durada, que acollí una secció teatral força constant i de vida més prolongada. Quant a la capacitat del teatre, no en tenim constància, però, ni que sigui orientativament, sabem que el 1895 l'entitat havia passat dels cent cinquanta associats als quatre-cents.

Teatre El Prado Mataronés. El 1868 s'inaugurà un nou teatre a Mataró, El Prado Mataronés. Era un teatre d'estiu, instal·lat en els jardins que es condicionaven cada temporada a la sortida de Mataró, al camí d'Argentona. En concloure la temporada d'hivern al Principal, s'iniciava la d'estiu al Prado, i quedava pràcticament inactiu el primer. Era propietat de la Sociedad El Prado Mataronés que, el 1869, tenia, a més, la concessió d'explotació del Teatre Principal. Els primers anys de la dècada dels setanta, la situació política afectà l'escena mataronina. El mateix any, El Prado va haver de plegar en plena temporada per dificultats econòmiques, a causa de la manca de públic; i l'any següent, la societat no gosà arriscar-se a contractar una companyia per a la temporada, cosa que no succeïa amb el teatre d'aficionats del Talia i del Fénix. Amb tot, el juliol d'aquell any, es contractava la Companyia de Joaquín Cuello. Sospitosament, el mes de setembre de 1871, un incendi va destruir el teatre.

Teatre Talia (Mataró). Els canvis d'emplaçament dels teatres al llarg de la seva història, com també de les societats, sovint generen confusions, de les quals probablement tampoc ens lliurarem en aquest treball. Amb tot, sí que podem precisar la informació de Joaquim Llovet,⁴ que situa el Teatre Talia al carrer de Sant Antoni l'any 1871. El dissabte 15 d'octubre de 1870, es va inaugurar una nova societat teatral anomenada Sociedad Dramática Talia, que tenia la seu i el teatre al carrer de Sant Josep, 32. La premsa es va fer ressò de l'esdeveniment: «Damos nuestra enhorabuena á la nueva sociedad Talía, á la que deseamos toda suerte de prosperidad (...). La nueva Sociedad Dramática Talía inauguró sus funciones el sábado último en su teatro de la calle San José...».⁵ La inauguració consistí en una funció teatral a càrrec de la companyia de joves aficionats de l'entitat, que representà *La trenza de sus cabellos* i *No hay humo sin fuego*. Seria uns mesos després, el març de 1871, quan la Societat Talia inaugurà un nou teatre, ara sí, al carrer de Sant Antoni, 26-28, amb els drames *Fueros y desafueros*, *Las quintas* de Francisco Pérez Echevarria i *Les tres alegries*, de l'arenyenc Josep M. Arnau. El teatre tenia capacitat per a cinc-centes persones, i els preus anaven des dels 9 quartos de l'entrada i de la butaca, fins als 6 quartos del seient de platea i el mig ral del seient fix. Les representacions començaven a les set de la tarda, i coincidien amb les del Teatre Principal. A partir de 1873 deixem de tenir notícies de la seva continuïtat.

Com ja veurem, és una de les entitats més interessants, ja que es tracta d'una societat constituïda expressament per a teatre d'aficionats, amb companyia estable i local propi.

Societat La Constància - Olimpo Mataronés (Mataró). En el seu local s'adaptà una sala com a teatre. La primera notícia que en tenim és del febrer de 1870, quan s'hi representà *La vaquera de la piga rossa*, de Frederic Soler. Poc després, l'assemblea de socis va decidir de canviar el nom pel d'Olimpo Mataronés i organitzà algunes funcions d'aficionats, reforçats amb actrius contractades, en la seva seu social aquell mateix any; es representaren, entre d'altres, *Un barret de rialles*, de Frederic Soler.

Teatre Tívoli (Mataró). Aquest petit teatre existia ja el 1872 a la Muralla del Tigre, i la darrera notícia que tenim de la seva activitat és una funció que hi van fer els aficionats de la societat La Antigua Fraternidad, el novembre de 1880. Sembla ser que, ja de bon principi, el teatre acollia companyies d'aficionats: «En el Tívoli trabaja los días festivos una compañía de aficionados que tiene en estudio algunas funciones para la próxima Cuaresma, y que pone en escena hoy el drama catalán *Las joyas de la Roser*».⁶ En altres ocasions sabem la filiació d'aquests aficionats, com ara els socis del Casino Filarmónico o, el 1880, quan un grup de joves decideix fundar una societat teatral per actuar el primer diumenge de cada mes, amb una funció a benefici de l'Hospital. Es presenten amb *Poder, fortuna y privanza* i *La butifarra de la llibertat*, de Frederic Soler.

El Casino Mataronés. Es fundà pels volts de 1849 a la plaça Gran, el 1875 passà a la Riera i a d'altres llocs més endavant, fins que el desembre de 1889 anuncià la seva liquidació en una venda pública per a subhasta de mobles. El novembre de 1876, el Casino va disposar d'un petit teatre en les seves instal·lacions, que s'inaugurà amb *El obrero*, de Josep Feliu i Codina.

El Casino Filarmónico (Mataró). Fundat pels volts de 1849 amb el nom de Sociedad de Apolo, fou conegut també com a Casino Filharmònic i tenia la seva seu a la Riera. Era una societat de caràcter burgès. Va comptar amb un grup de socis aficionats que, quan era possible, adaptava el saló de l'entitat per fer representacions. Sovint realitzaven les seves funcions en el Teatre El Prado. El 1880, es fusionà amb el Casino del Fénix.

Teatre Euterpe (Mataró). Construït el 1877 al costat de la Presó, amb una estructura, en molt bona part, de fusta, l'Euterpe substituï el Teatre El Prado com a teatre d'estiu. Tenia capacitat per a mil cinc-cents persones i el preu, que depenia de cada moment, el 1876, per exemple, anava de l'entrada que costava 2 rals, com la cadira, als 16 de la llotja, amb sis cadires sense entrada. El 1879, una entrada general valia 2 rals, i un abonament per a quatre funcions en cadira de primera classe, en costava 16. Com a teatre d'estiu, programava una temporada majoritàriament de sarsuela, amb l'excepció de les gires estiuenques de les companyies professionals de Barcelona, especialment la del Romea.

Casino Fomento (Mataró). Com altres entitats de l'època, el Casino Fomento va habilitar una sala com a teatre, on els aficionats feien les seves funcions. El 1878, per exemple, representaren *La mujer de un artista*, de Ventura de la Vega, i una peça catalana. En aquesta entitat es forjà un dels actors més destacats del teatre amateur mataroní, en Jacint Barbosa.

Teatre Círculo Clavé - Nueva Constancia (Mataró). El Círculo Clavé, també conegut per Circo Clavé, fou una entitat de caràcter popular, promoguda per la societat coral Antigua Mataronesa, que establí la seva seu social a la Rambla el 1879. L'abril de 1881 es reformà el saló de ball i es convertí en teatre. Inicialment, fou previst com a teatre d'estiu, però aviat esdevingué estable. El teatre, a partir del 1890, passà a una altra societat que s'establí en aquelles instal·lacions i de la qual prengué el nom, la Nueva Constancia.

Teatre de Vilassar (Vilassar de Dalt). El juny de 1880 el forner Genís Trias Cuyàs va adquirir una finca, i el 10 d'octubre constituïa la Sociedad del Teatro de Vilassar, junt amb altres vilassarencs més, que hi aportaren mil cinc-cents pessetes cadascun. La societat del teatre encarregà les obres al constructor Rafael Guastavino Moreno. Amb el nom de Teatro de Vilassar, es va inaugurar el 13 de març de 1881 i es representà *Lo plor de la madrastra*, de Frederic Soler, a càrrec de joves aficionats del poble, reforçats amb actrius de Barcelona, amb un èxit absolut que fins i tot gent es va quedar sense entrada. Tenia una capacitat per a mil persones. El 1889, Genís Trias fundà la Sociedad Centro Vilasanés i, pocs mesos després, aquesta entitat adquirí el teatre i va construir l'edifici social com a cafè.

Teatre Canetenc (Canet de Mar). L'agost de 1883 es va inaugurar un teatre propietat del Casino Canetenc, on els socis celebraven vetllades. Es batejà amb el nom de Teatro Canetense, i estava al carrer Ample, cantonada amb el carrer Castanyer.

Teatre Principal de Canet. El setembre de 1883 un grup de persones que es reunien i celebraven vetllades en el conegut Cafè d'en Soler, al carrer Ample, es proposaren imitar la societat rival del Casino Canetenc, i amb aquesta intenció transformaren la sala de ball del Cafè d'en Soler en una sala de teatre. Els decorats i l'ornamentació en general, els va realitzar Lluís Domènech i Montaner, que hi col·laborà entusiàsticament. S'inaugurà aquell mateix any, i prengué el nom de Teatre Principal en clara oposició al Teatre Canetenc. El 1885, en adquirir-se les finques veïnes al Cafè d'en Soler, es construí un nou edifici a càrrec de Lluís Domènech i Montaner, que esdevingué l'Ateneu Canetenc, i es mantingué el Teatre Principal.

Centre Moral i Instructiu de Canet / Centre Catòlic. Inicialment conegut amb el nom de Centre Moral i Instructiu de Canet, el gener de 1885 es va constituir una associació catòlica impulsada pel rector mossèn Josep Salvatella. L'entitat era de caràcter religiós i recreatiu, i va disposar d'un edifici propi al costat de l'església, al carrer de la Rectoria Vella. El president de la societat seria Lluís Sellas i el

secretari Joan Dotràs i Margà. L'any següent, l'entitat va construir un petit teatre d'estiu, on «sus socios darán unas cuantas representaciones sin el concurso, por supuesto, del bello sexo, al que suplirá en la escena algún individuo del sexo feo convenientemente “decorado”».»⁷ A partir d'aquest moment, en el Centre es faria teatre d'aficionats, que agruparia un nucli d'actors de gran transcendència a la vila. A la dècada dels noranta, l'entitat era coneguda com a Centre Catòlic.

Fonda Vidal (Caldes d'Estrac). El desembre de 1886, el propietari de la Fonda Vidal de Caldes d'Estrac projectava muntar un teatre d'estiu en el seu jardí, que era molt espaiós. L'objectiu era inaugurar-lo durant la temporada de bany de l'any següent, i que hi passessin «las mejores compañías, tanto líricas como dramáticas, de los teatros de Barcelona».

Teatre El Circo de Masnou. La primera notícia que en tenim és del 1879, quan un grup d'aficionats estava assajant el *Don Juan Tenorio* de Zorrilla. En aquell moment, ja era una tradició al Masnou, per tant, el teatre havia de ser força anterior. Per Nadal estaven assajant una nova versió dels Pastorets, *Los modelos pastorcillos*, d'un autor local que signava amb el pseudònim de Napicol. Aquest mateix any, començà a actuar-hi la companyia dramàtica Bétulo d'aficionats de Badalona, que debutà amb *Lo contramestre* de Frederic Soler, i hi actuà tota la temporada 1879-80. El febrer de 1880 hi actuà la companyia d'Antoni Grifell, que feia la temporada al Principal de Mataró, amb la representació de *Guzmán el Bueno*, d'Antonio Gil y Zárate. El mateix any es formà una nova companyia d'aficionats anomenada La Juventud. La premsa de l'època reflectiria en les seves cròniques l'escassa assistència de públic a les funcions, fos quina fos la companyia que hi actués. A principis de 1881, la societat coral Unión Masnouense organitzà en el Circo una vetllada, on es representaria *Los egoistas*, de Frederic Soler, i la sarsuela *Para una modista un sastre*. Uns mesos després tornaria a actuar-hi una companyia procedent de Mataró, en aquesta ocasió la del Teatre Principal, dirigida per Sebastià Roca, que representà *La Passió*. El 1887 hi actuà el prestidigitador Fructuós Canonge, i una companyia d'aficionats del poble hi representà novament *La Passió* i *La volva d'or*, de Josep Feliu i Codina. A l'estiu d'aquell mateix any, hi actuà la companyia d'Antoni Tutau, que representà *Mal pare*, de J. Roca i Roca. La capacitat era de mil cinc-cents persones.

Casino Malgratenc (Malgrat de Mar). Fundat el 1859 per la burgesia liberal, a la llarga aglutinaria altres entitats conservadores, el Casino Mercantil (fundat el 1884), el Casino del Centre (f. 1888) i, més endavant, el Centre Catòlic dels Lluïsos (f. 1886). El casino disposava d'una biblioteca i d'una sala teatre. El 1894 el teatre ja no devia funcionar, ja que la premsa es queixa que no hi hagi cap teatre públic a la població: «(...) Lo Casino Malgratench ne te un, pero es desmuntat també, y l'únich que es fixo es en lo Centre de Lluïsos, però aquests no son públics, sols poden gosar de ses funcions com ja es comprèn, los socis respectius».⁸ Sembla que hi havia la intenció de construir-ne un de nou en el Tívoli malgratenc, però no va reeixir.

Ateneu d'Arenys de Mar. Ben aviat es celebraren representacions de teatre en el saló de ball, que s'adaptava per a l'ocasió. A l'Ateneu s'agrupà un grup d'aficionats que tingué força transcendència a la vila. Si en ocasions els aficionats de l'Ateneu constituïen companyia per actuar alternativament en la seva societat i en el Teatre Principal, a la llarga, el Teatre de l'Ateneu esdevingué, no ja l'alternativa al Principal, sinó el seu substitut. La gran força que anà prenent aquest grup, cristal·litza el maig de 1887, quan es constituí una secció de teatre dins l'entitat, formada per alguns dels principals prohoms de la vila, Mariano Bordas, Francesc Calbetó, Teodoro de Mena, Joaquim Niella i Bonaventura Torrent, que en fou el primer director. Desconeixem la xifra exacta de la capacitat de la sala, però, ni que sigui orientativament, sabem, per les cròniques, que el 1894 la Companyia d'Antoni Tutau que hi actuava, va comptar amb poca assistència de públic a la representació de *Salon Eslava*, tres-centes quaranta persones assegudes i cent cinquanta dretes.

Cafè del Segle - Casino El Porvenir (Arenys de Munt). La primera notícia que en tenim és del desembre de 1886, quan la societat Casino El Porvenir tenia a càrrec la realització de les funcions de *Los pastorcillos* en el Cafè del Segle. L'afició teatral a Arenys de Munt devia remuntar-se força anys abans, ja que en aquesta època eren freqüents les diputes entre els aficionats i les entitats rivals del poble per consolidar una companyia estable. La primavera de 1887 es produí una fractura entre els aficionats i es constituïren dues companyies, i s'acordà de realitzar una funció cada dia festiu, alternant-les en els dos teatres. Així, el maig de 1887, «una de las compañías que trabaja en el Teatro del Siglo representa *El trovador...*», d'Antonio Garcia Gutiérrez, i l'obra *Palos y a casa*. Segons el cronista, l'altra companyia havia de representar en el Teatre Cavall l'obra *Combats del cor*, de Miquel Draper, i la sarsuela *La por*.⁹ La secció teatral del Casino El Porvenir era dirigida per Joaquim Borrell. En aquest moment, es preveia que el teatre s'anomenés Teatre Liceo.

Cafè Cavall (Arenys de Munt). Amb motiu de la fractura de la companyia d'aficionats del poble, es constituí una companyia vinculada a aquest centre, que disposava en les seves instal·lacions d'un teatre, que havia de prendre el nom de Principal. La companyia era dirigida per Josep Pogeg.

Círculo Católico de Obreros (Mataró). Una de les entitats de més llarga durada, coneguda avui com a Centre Catòlic. S'inaugurà el maig de 1885, i el 1888, en traslladar-se al carrer de Bonaire, va comptar amb un petit teatre en el jardí de la casa i amb una secció de teatre d'aficionats.

Casino Mercantil - Teatre Moratín (Mataró). El Casino Mercantil tenia el seu local al carrer de Bonaire, cantonada amb la Riera, on el 1888 havia adaptat el saló de ball com a sala de teatre per als seus aficionats. Era un petit teatre que prengué el nom de Moratín. El 1895 però, va permutar el local amb el de l'Ateneo de la Clase Obrera que, des de 1883, era a la Riera (inicialment s'havia instal·lat a la Rambla). Uns anys després de l'intercanvi, el 1900, l'Ateneu va construir en el solar del costat una sala per a teatre i ball, que tindria força capacitat.¹⁰

Centre Català de Sant Pol. El Centre de Sant Pol es fundà el 1888 i exercí una destacada influència en la població entre 1890 i 1894. Arribà a tenir una coral, i el 1892 hagué d'ampliar el local social per donar cabuda als gairebé cent quaranta socis. El 1894 un grup d'aficionats representaren *Lo manresà de l'any vuit*, d'Antoni Ferrer i Codina, i *L'aprenent de sabater*.

Podríem seguir en l'inventari, però es faria etern. Només esmentar algunes entitats, com ara el Círculo Vilasanés, del qual la primera notícia que tenim és d'agost de 1869, quan hi actuà una companyia castellana de sarsuela; el Centre Catòlic dels Lluïsos de Malgrat de Mar, societat fundada el 1886, que disposava d'un petit teatre on actuaven els aficionats de l'entitat; el Casino de Calella, on el 1888 s'havia adaptat el saló de l'entitat per fer una funció de teatre; el Centro Mataronés, on el 1888 el grup d'aficionats de l'entitat feia funcions teatrals en el saló; el Círculo Popular de Calella, que el 1894 tenia un grup d'aficionats que hi feia funcions, especialment durant la Festa Major; el Casino Republicà de Calella, que el mateix any tenia un grup d'aficionats que representà en el seu saló *Un jefe de la coronela*, d'Antoni Ferrer i Codina, i *Lo testament de l'oncle*, de Joaquim Riera i Bertran, i que durant la Festa Major d'aquell any representaren *Margarita de Borgoña* en un envelat; el Teatre Colon de Caldes d'Estrac, on actuà la Companyia d'Antoni Tutau el 1894 o, per acabar, el Centre Moral d'Arenys de Mar, que va disposar d'un petit teatret, on els alumnes i els associats feien les seves funcions.

ACTORS I ACTRIUS

Alcalà, Luís. Actor i director de la Companyia de joves aficionats d'Arenys de Mar, que va actuar al Principal d'Arenys el 1887.

Alba Peña, Juan de. Actor i director. Va actuar la temporada 1880-81 al Principal de Mataró procedent de Barcelona, on havia obtingut notable èxit.

Albertí, Sixte. Empresari teatral. El 1880, els propietaris del Teatre Euterpe de Mataró li encarregaren la seva explotació, i va crear una companyia de sarsuela i declamació que va generar moltes expectatives.

Alemaný, Enriqueta. Tiple que formava en la Companyia de sarsuela còmica del senyor Mollà el 1877 quan va actuar a Mataró.

Alentorn, Enric. Actor i director. La temporada 1879-1880 el trobem com a segon galant en la Companyia d'Antoni Grifell, que actuava al Principal de Mataró. Dirigia la seva pròpia companyia de declamació quan va actuar a l'Euterpe de Mataró, la temporada d'estiu del 1880, amb la seva esposa i el seu fill.

Arañó, Francesca. Actriu. Jove revelació a finals de 1886 a Arenys de Munt. El cronista del diari *Ecos de la Costa* diu que va debutar en la funció *Lo manresà de l'any vuit*. L'any següent s'incorporà a la companyia d'aficionats dirigida per Josep Pogep, que actuà al Cafè Cavall amb l'obra *Combats del cor* de Miquel Draper.

Arnau i Pasqual, Josep Maria. Autor teatral. Junt amb Emmanuel Prats van arrendar el Teatre Principal d'Arenys la temporada 1867-1868

Arolas, Emili. Actor i empresari. Dirigia la seva companyia el 1882 a Mataró. Després marxà a Amèrica com a representant de la Companyia d'Antonio Vico. Va morir al Teatre Euterpe de Mataró el 1910.

Arquer, Agustí. Actor i autor teatral. Formava part de la companyia adjudicatària del Teatre Principal de Mataró la temporada de 1859-1860, que dirigia José Izquierdo. Formà en la Companyia de Fernando Guerra la temporada de 1870-71 al Principal de Mataró. El 16 d'octubre de 1870 hi va estrenar la seva obra bilingüe *Qui no adoba la gotera...* amb la Companyia de Fernando Guerra, que dirigia per a l'ocasió el mateix Arquer. El 14 maig de 1871 es representà, també al Principal de Mataró, la seva obra *Gat escarmentat...* Segons el cronista teatral, Arquer ja havia representat altres obres seves a Mataró, i amb aquesta darrera es confirmaria que era un autor dolent.

Barbosa, Jacint. Actor i director de teatre amateur. Probablement, és una de les figures més rellevants del teatre d'aficionats a Mataró en el segon terç del segle XIX. No tenim massa dades d'aquest personatge, però sabem que regentava la pastisseria La Colmena de la Riera, inaugurada amb gran expectació el 1885. Dirigia la companyia d'aficionats que el 1878 va actuar al Casino el Fomento de Mataró on representà, entre d'altres obres, *Flor de un dia*, de Francesc Camprodon. El 1880 l'Administració de l'Hospital va demanar al Teatre Principal l'organització d'una companyia que actués benèficament durant la Quaresma a favor d'aquella institució, que patia greu crisi econòmica. Se li encarregà la direcció de la Companyia de joves aficionats, reforçada amb l'actriu professional Adela Clemente, que debutà amb *La campana de la Almudaina* i *Les tres alegries*. L'any següent participà com a actor, junt al també actor i director Luís Obregón, en una funció benèfica en el Principal de Mataró, a favor de l'actor de la companyia d'aquest, Enrique Camino, que estava greument malalt, i dirigí el darrer quadre. El 1889 dirigí una companyia d'aficionats en una funció benèfica en solidaritat amb el poble de Puigcerçós, afectat per uns aiguats, i es representà *La vaquera de la Finojosa* i la rèplica de Pitarra *La vaquera de la piga rossa*. El 1890 va actuar amb la Companyia d'aficionats del Cercle Catòlic d'Obrers de Mataró.

Barceló, Joan. Director de la companyia de sarsuela del seu nom, que va actuar el 1894 al Principal d'Arenys i a Mataró.

Baró, Catalina. Actriu. El 1880 la trobem formant en la Companyia de Luís M. Obregón, que actuava al Principal de Mataró. Fou contractada en 1886 per reforçar la companyia de joves aficionats que dirigia Joaquim Niella en el Principal d'Arenys de Mar, per representar el *Don Juan Tenorio*, entre d'altres obres. I el 1887 altre cop, per reforçar la companyia d'aficionats del mateix teatre, dirigits per Francesc de P. Calbetó.

Bedosa, Fernando. Empresari del Teatre El Circo Barcelonés, a qui es va oferir l'explotació del Teatre Principal de Mataró la temporada de 1858.

Berenguer, Josep. Actor. Formava en la companyia dirigida per Francesc de P. Calbetó en 1887. Va morir el 1894.

Bermúdez de Castro, Rafael. Actor i director de la companyia que actuaria en la temporada d'hivern de 1894 al Teatre Principal d'Arenys i al de la Nueva Constància de Mataró.

Bertran. Potser es tracta de l'actor Joan Bertran, que ja treballava a l'Odeon de Barcelona la temporada 1860-61. Anteriorment, ja havia actuat en el Liceu i en el Circo en iniciar-se el teatre català. Actuà a Mataró amb la Companyia Tutau-Mena el 1881 i amb la de Pere Riutort el 1885.

Bonaplata, Teodor. Nascut el 1841, la seva dedicació al teatre fou tardana. El 1871 actuà de primer actor amb la Companyia d'aficionats de la Sociedad Erato de Barcelona. Viatjà a l'Argentina, on esdevingué el primer actor del teatre espanyol. El 1883 tornà a Barcelona i es posà al capdavant de la Companyia del Romea, amb la qual actuà a l'estiu a Mataró, en el Teatre Euterpe i en el Principal, amb *La teta gallinaire* de Francesc Camprodon. L'estiu de l'any següent tornà a l'Euterpe mataroní on representà, entre d'altres, *Tal faràs tal trobaràs* d'Eduard Vidal i Valenciano i el drama de Frederic Soler *Les joies de la Roser*, i *El ferrer de tall* en el Casino Fènix Mataronès i en el Teatre Clavé. La Companyia del Romea, en aquella segona visita, només sabem que la componien segur Frederic Fuentes i Carmen Parreño. El 1888 assolí el reconeixement unànime de la crítica per la seva interpretació a *Mar i Cel*. Va morir el 1903.

Bordas, Marià. Actor. És un dels personatges més destacats del teatre d'aficionats de la segona meitat del XIX a Arenys de Mar. El 1867 ja estava vinculat al món teatral, i en aquell moment cobrava 22 rals per dues còpies de *La Batelera* i una de la peça *Cuestión son...* Membre fundador de la Secció de Teatre de l'Ateneu Arenyenc el 1887.

Borrell, Joaquim. La secció teatral del Teatre Casino El Porvenir d'Arenys de Munt, era dirigida, el 1887, per Joaquim Borrell.

Cabesté. Actor del Centre Popular de Calella, que el 1894 actuà amb altres aficionats en el Centre Lluïsos de Malgrat.

Canonge, Fruitós. Prestidigitador molt popular a Barcelona, de professió enllustrador de sabates. El 1860 ja va donar una funció de prestidigitació al Casino de Artesanos de Barcelona, que després seria el Teatre Romea. Actuà a Mataró el 1882 al Teatre Euterpe, i el 1887 al Teatre El Circo de Masnou.

Calbetó, Francesc de Paula. Escriptor, actor i director. Dirigia la companyia d'aficionats que actuava al Principal d'Arenys en 1887, on representaren la *Passió*. Membre de la Secció de Teatre de l'Ateneu Arenyenc des del 1887, quan es creà.

Calvo, Manuel. Actor i director. Dirigia la seva pròpia companyia, quan actuà a Mataró el 1887.

Capdevila. Actriu de la companyia catalana que el 1869 actuà al Prado de Mataró.

Capdevila, Jaume. Actor. Va néixer a Barcelona el 1852. S'inicià en el teatre d'aficionats i entrà d'apuntador en companyies més formals. Antoni Tutau el descobrí com a actor còmic assolint força prestigi, fins que al 1890 entrà al Romea per substituir Fontova, repte que fou reeixit. La temporada d'estiu de 1880 el trobem formant part de la companyia que actuava a l'Euterpe de Mataró, sota la direcció d'Enric Alentorn i amb Carme Parreño i Joan Molas, i aquell mateix estiu hi va estrenar la seva obra *Lo gaban rus*. Va morir el 1912 a Barcelona.

Carbonell, Josep M. Tenor. Dirigia la seva companyia de sarsuela quan la primavera de 1880 actuà a l'Euterpe de Mataró, contractat per l'empresari teatral Sixte Albertí, a qui els propietaris del teatre havien encarregat la seva explotació. Debutà a mitjan maig amb les sarsueles *El relàmpago*, de Francesc Camprodon, i *El último figurín*. L'octubre de 1885 actuà amb aficionats a Canet, i hi interpretà l'òpera *Faust*, junt a un altre tenor anomenat Felicià Ros.

Carreras, Sr. Actor amateur que el 1879 va actuar amb la Companyia d'aficionats del Teatre Circo del Masnou.

Casanovas, Josep. Escenògraf mataroní. És l'autor dels decorats i del teló de boca del Teatre Clavé en la temporada d'estiu de 1881.

Catà, Marià. Tenor. Era fill d'una família modesta de Canet. El 1886 triomfà als teatres madrilenys, «en poc temps s'ha obert pas adquirint justa fama de cantant amb sa hermosa veu y la vis còmica que sap donar als seus papers».¹¹ L'estiu d'aquell mateix any 1886 va morir a la ciutat d'Oporto, després de caure per la finestra de l'hospital on s'estava recuperant d'una malaltia comú. Sembla que estava constipat i havia de representar l'òpera *Roberto il Diabolo*. El seu estat de salut li impedí fer una actuació en condicions, i el públic l'escridassà i en féu mofa. Ja sigui pel seu estat febril o per voluntat pròpia, s'enfilà a la finestra de l'habitació de l'hospital on es recuperava, i es llançà al buit. Va morir molt jove.

Clemente, Adela. Actriu nascuda a Barcelona el 1861. Es casà amb el també actor Modest Santolària. El 1880 actuava en la Companyia d'aficionats del Teatre Principal de Mataró, que dirigia Jacint Barbosa. Formà part de la Companyia d'Antoni Tutau, que actuava a Mataró l'any següent. El 1885 tornà a la capital del Maresme, ara amb la companyia que dirigia Pere Riutort. El gener de 1889 deixà la companyia d'Emili Graells, que actuava aquella temporada a Mataró, per incorporar-se a la del Romea en la temporada 1890-91, junt amb el seu marit i de la mà de Pere Riutort. Es consagrà com a gran actriu entrat ja el segle xx. Fou una de les característiques més importants del seu temps. Obtingué grans èxits amb *Les garses*, d'Ignasi Iglésias, *La mare*, de Santiago Rusiñol, i *L'aranya*, d'Àngel Guimerà. Va morir el 1919.

Clemente, Pilar. Actriu nascuda a Barcelona el 1859. El 1885 formava en la companyia que dirigia Pere Riutort. El gener de 1889 deixà la Companyia Graells que actuava aquella temporada a Mataró. Finalment, junt amb la seva germana Adela, entrà a formar part de la Companyia del Romea, en la temporada 1890-91, de la mà de Pere Riutort. Morí a Barcelona el 1905.

Clusellas, Josep. Actor. Treballà a l'Olimpo de Barcelona la temporada 1861-62. El 1862 actuava amb la Companyia de Gervasi Roca als Camps Elisis de Barcelona. Es consagrà en passar al Romea, junt amb Balbina Pi, on encara era el 1872-73. Actuà a Mataró el 1881, formant companyia amb l'actriu Balbina Pi.

Colomer i Bellsollell, Jaume. Director de la Companyia d'aficionats d'Arenys de Munt el 1894.

Corretger, Carmen. Actriu. Contractada en 1887 per reforçar la Companyia de Joaquim Niella en el Principal d'Arenys.

Cuello, Joaquín. Actor. Dirigia la seva companyia el 1870 i 1871 en el teatre El Prado Mataronés, amb repertori d'obres en català, el 1874 al Principal de Mataró, i el 1878 al Principal i al Casino Mataronés, amb obres majoritàriament de teatre castellà.

Dotràs, Salvador. Actor nascut a Canet de Mar. El gener de 1888 figurava en la companyia d'aficionats que representava l'obra *En Miquel de Clariana* en el saló del Centro Canetense Moral e Instructivo de Canet de Mar. El cronista del periòdic *El Bien* de Canet, diu d'ell que «demostra bones qualitats interpretatives i que és una jove promesa». El 1895 seguia formant part del grup d'aficionats que s'aplegaven en aquella mateixa entitat.

Fabré. Empresari teatral. El 1881, junt amb Sixte Albertí, era l'empresari del Teatre Euterpe de Mataró, i contractà la Companyia del Romea que dirigia Fontova per a la temporada d'estiu, aconseguint un èxit sense precedents.

Fabrés, Ignacio. Actor de la companyia catalana que el 1869 va actuar al Teatre El Prado de Mataró.

Fages, Josep. Ben poca cosa sabem d'aquest actor i director. Dirigia la companyia que actuava a Mataró el 1877. La temporada 1890-1891 s'incorporà al Romea amb Pere Riutort.

Farguell. Director de la seva companyia el 1882 quan va actuar a Mataró.

Fontova i Mareca, Lleó. Actor i autor teatral, nascut a Barcelona el 1838 i mort el 1890. Poca cosa direm d'aquest extraordinari actor tan conegut. Debutà al Teatre dels Camps Elisis de Barcelona amb el pseudònim Fontseca. Conegué Frederic Soler i, a fi de donar a conèixer les seves obres, fundà (1864) amb ell, amb Joaquim Dimas i amb altres, la societat teatral La Gata, de la qual fou director i primer actor. El 1867 passà al Romea, on actuà fins al 1890. Actuà encara al Teatre Novetats, fins a la seva mort aquell mateix any. Com a autor deixà comèdies, com *Un tarit-tarot* (1883) o *La raó del pont de Lleida* (1885), i monòlegs, com *505* (1880) que representà a Mataró l'any següent. Els mesos d'estiu de 1880 i 1881 actuà amb la Companyia del Romea en el Teatre Euterpe de Mataró, i obtingué un extraordinari èxit sense precedents a la ciutat. Ja hauria pogut actuar a Mataró el 1874, quan la Companyia del Romea visità la ciutat.

Fuentes i Coll, Frederic. Actor nascut a Barcelona el 1842 (1844, segons altres fonts), debutà el 1862 en un teatre de Badalona i es mogué en el teatre d'aficionats fins a la temporada 1864-65, quan passà al Romea. Abans havia debutat en l'estrena de *L'esquella de la Torratxa* de Frederic Soler (1864), en la Societat Melpòmene d'aficionats. Com a professional, fou galant còmic del teatre Odeon i del Romea, on va romandre fins al 1890 quan, junt amb Lleó Fontova, va passar al Novetats. Tornà al Romea, d'on ja no es va moure fins a la seva mort el 1908. Fou molt popular a tot Catalunya, ja que va esdevenir el galant còmic de totes les obres. El seu fill, Frederic Fuentes i Agulló (Barcelona 1871- 1959), també fou actor i autor teatral. A Mataró, hi actuà amb la Companyia del Romea, dirigida el 1881 per Fontova, i altre cop el 1883 i el 1884, llavors dirigida per Teodor Bonaplata.

Gamir de Aparicio, Manuel. Actor i director. Dirigia la seva companyia, que va actuar al Principal de Mataró la temporada de 1872. Amb anterioritat a aquesta data, encara que no sabem exactament quan, ja havia actuat a Mataró. El 1885 ho va tornar a fer amb *Las querellas del rey sabio* de Luís de Eguilaz, entre d'altres, però ara en el Teatre Clavé.

Gasset. Empresari teatral. Era l'empresari del Teatre Euterpe el 1882; va voler potenciar la temporada contractant una companyia novella que va presentar *Cércol de foc*, el darrer drama de Pitarrà, en un Euterpe que inaugurava la renovació del teatre amb una nova caixa escènica més àmplia.

González. Actor. Fou el primer actor de la Companyia de Pere Riutort el 1882, quan va actuar a Mataró. El 1889 dirigia la seva companyia conjuntament amb el senyor Nieto, i inauguraren la temporada al Teatre Principal de Mataró, amb *Bienaventurados los que lloran*, de Luis Mariano de Larra.

Goula, Ermengol. Nascut a Sant Feliu de Guíxols el 1843. Es formà en el Conservatorio de Declamación de Víctor Balaguer i Manuel Angelon. Consta com a actor de l'Odeon la temporada 1859-60. El 1860 actuà en el Circo de Barcelona, i representà *La campana de la Almudaina*, dirigida per José Valero. La temporada

1866-67 entrà al Romea, on tornà la de 1872-73, i que ja no abandonà fins al 1890, quan, junt amb Fontova, passà al Novetats. Actuà a Mataró el 1881 amb la Companyia del Romea que dirigia Fontova. S'especialitzà en el paper de galant jove i obtingué gran ressò. En morir Fontova, tornà al Romea fins al 1911. El 1913 encara actuava al Gran Teatre Espanyol, i fins al 1919 al Teatre Victòria, quan es retirà. Va morir el 1922.

Graells, Emili. Actor i director. L'estiu de 1880 fou contractat per l'empresari Sixte Albertí per actuar en el Teatre Euterpe de Mataró, junt a Carme Parreño, Joan Molas i Jaume Capdevila, entre d'altres, i sota la direcció d'Enric Alentorn. La tardor del mateix any, el trobem com a galant jove en la Companyia de Juan de Alba, que actuava al Principal de Mataró. La temporada 1888-1889 va actuar amb companyia pròpia al Teatre Circulo Clavé de Mataró. El mes de gener, però, la companyia va patir una escissió, i en marxaren les germanes Clemente, Modest Santaulària i l'actor senyor Riba. Com a comiat van estrenar *Los dos fanatismos* d'Echegaray, que fou rebuda pel crític del *Semanario de Mataró* dient que «estrenaron para despedida uno de los últimos y de los peores dramas de Echegaray, *Los dos fanatismos*. Y decimos de los peores porque todo el drama resulta un esperpento sin pies ni cabeza; no hay ningún carácter ni tipo verdadero, ni verosimilitud dramática ni escénica». Va seguir la temporada incorporant nous actors.

Grifell i Lluçà, Antoni. Actor, autor i director teatral, nascut a Igualada el 1845. Actuà amb la Companyia La Gata en obres de Pitarra, i constava com a segon actor de caràcter en la Companyia del Romea en la temporada 1864-65. El 1870 estrenà al Circo de Barcelona *El diari ho porta*, d'Eduard Aulés. Va dirigir obres teatrals al Liceu, al Teatre Novetats i al del Nou Retir. El 1871 va escriure el melodrama en vers *Sant Martí de Brufaganya*. Va formar una companyia pròpia que actuà al Principal de Mataró les temporades 1879-80, 1882-83, 1883-84 i l'estiu del 1883, i el setembre de 1885 al Teatre Clavé i a l'Euterpe. El febrer de 1880, mentre feia la temporada al Principal de Mataró, actuà amb la seva companyia al Teatre El Circo de Masnou, davant de poc públic, on representà el clàssic d'Antonio Gil y Zárate, *Guzmán el Bueno*. Un afer curiós succeí a Mataró, on tenia adjudicada la temporada de 1883-84. Sembla ser que es produí algun tipus d'enfrontament amb la seva companyia i l'abandonà. Llavors, l'empresa que explotava el teatre va contractar Francisco Troyano, un primer actor de Madrid, per dirigir el que quedava de temporada. Malgrat tot, el juliol de 1883, Grifell, amb alguns aficionats, aconseguí de formar una nova companyia que actuà al Teatre Circulo Clavé, i interpretaren *Catalina Howard*. I durant la resta de l'any actuarien al Principal, a l'Euterpe i al Clavé, indistintament. La premsa de l'època, en feia aquest comentari: «Si bien ha tenido el mal gusto de consagrarse á la representación de dramones de brocha gorda, no dejan de cautivar en todas ocasiones las excelentes cualidades artísticas de su referido director...».¹² Va morir a Barcelona el 1905.

Gubert, Josep. Actor jove, que va actuar amb la Companyia d'aficionats d'Arenys de Mar, reforçada amb l'actriu senyora Planas, que el 1894 actuava al Teatre del Cafè del Segle d'Arenys de Munt.

Guerra, Enriqueta. Actriu. La temporada d'estiu de 1866 treballava al Tivoli de Barcelona amb la Companyia de l'Olimpo, junt a Carolina Losada, Francesc Pujadas i Ermengol Goula, entre d'altres. El 1871, quan la Companyia de Fernando

Guerra actuà a Mataró, Enriqueta Guerra formava part de la companyia junt amb Carolina Losada.

Guerra, Fernando. Actor, director i autor teatral. Es casà amb la també actriu Carolina Losada, amb qui formà companyia. Va escriure les seves pròpies obres, *El amor y la justicia*, una comèdia en vers en un acte, estrenada a Mataró el 17 d'abril de 1870. Amb la seva companyia va actuar a Mataró les temporades 1869-70, 1870-71 i 1878-79. La crítica deia de la seva companyia: «En el teatro de Mataró trabaja una compañía de verso que al parecer no gusta mucho á aquellos delicados habitantes, pues según una carta que tenemos a la vista, dice que la señora Losada es una actriz amanerada y chillona; que el señor Guerra es un actor de sobradas pretensiones y que los demás actores son menos que medianos.»¹³

Gusí, Andreu. Empresari teatral. Va arrendar el Teatre Principal d'Arenys entre 1850 i 1852.

Hermosilla. Actriu. Fou contractada per reforçar la companyia d'aficionats que actuava al Principal d'Arenys en 1891.

Izquierdo, José. Actor i director. Als anys seixanta actuava al Liceu i el 1871 era el primer actor en l'estrena, al Teatro Novedades de Barcelona, del drama *El conseller i el monarca* de Frederic Soler. Va dirigir la companyia adjudicatària del Teatre Principal de Mataró per a la temporada 1859-1860.

Julià, Joaquim. Actor i director. Dirigia la companyia d'aficionats que actuava al Teatre Principal d'Arenys la temporada de 1842. Era conegut com «en Molas». Patrici arenyenc aficionat al teatre, es féu molt popular en esdevenir un actor romàntic aficionat de renom. Fundà una companyia d'aficionats amb orquestra, que va tenir molt de prestigi. Fou alcalde d'Arenys i va morir pels volts de 1870.

Lanzón. Actor i director. Dirigia la companyia que actuava al Prado Mataronés en 1871, amb *La pasión y muerte de Nuestro Señor Jesuchristo*, i que obtingué un clamorós fracàs.

Lázaro, Júlia. Actriu. Fou contractada per reforçar la companyia de joves aficionats del Teatre Talia de Mataró el 1870.

Losada, Carolina. Actriu casada amb Fernando Guerra, amb qui formava companyia el 1871 a Mataró. La temporada d'estiu de 1866 treballava al Tivoli de Barcelona amb la Companyia de l'Olimpo, junt a Enriqueta Guerra, Francesc Pujadas i Ermengol Goula, entre d'altres. La crítica no li era favorable, i la descrivia com una actriu amanerada i cridanera.

Lumbreras, Francesc. Primer actor i director de la Companyia del Romea i de la seva Secció Catalana (competència de La Gata de l'Odeon), inaugurada la temporada 1865-66, amb els actors Gervasi Roca, Balbina Pi o Antoni Tutau i Antoni Grifell, entre altres. El 1865 actuà a Mataró amb la companyia infantil que dirigia i duia el seu nom, formada pels alumnes de l'Acadèmia Lírico-dramàtica de Barcelona

Mallí. Actriu. Era la primera actriu de la Companyia d'Isidoro Valero el 1886 a Mataró. En aquell moment, ja era coneguda del públic mataroní.

Mañà, Josep. Actor. El gener de 1887 participava en la funció d'aficionats de *L'adoració dels pastors* en el Centre Catòlic de Canet. Just un any després, el gener de 1888, representà l'obra *En Miquel de Clariana* al saló del mateix Centre Catòlic. Segons el cronista del periòdic *El Bien* de Canet, era un dels actors aficionats habituals i de més nivell.

Mañez, senyora. Actriu amateur, que el 1879 va actuar amb la companyia d'aficionats del Teatre Circo del Masnou.

Martí, Aurèlia. Actriu professional de Barcelona, contractada el 1887 per reforçar la companyia d'aficionats que actuava al Teatre del Casino Porvenir d'Arenys de Munt.

Martínez, Emilio. Actor i director. Dirigia la companyia que actuava al Principal d'Arenys de Mar el 1894.

Mena, Carlota de. Nascuda a Tortosa el 1845, filla de l'actriu Dolors Z. de Mena, als 9 anys ja actuava a la Companyia de Julián Romea. Entrà en la Companyia de l'Odeon de Barcelona la temporada 1861-62, on va romandre fins al 1871. Estrenà algunes gatades de Frederic Soler i formà en la secció de La Gata. Es casà en segones nupcies amb l'actor i director Antoni Tutau, amb qui formà el tàndem més reconegut de l'escena catalana. El 1879 assumí el paper protagonista en l'estrena de *Gala Placídia* de Guimerà, al Teatre Principal de Barcelona. Aleshores, ja era considerada l'actriu de més relleu del teatre català. Amb la Companyia d'Antoni Tutau, actuà pels escenaris maresmencs amb gran èxit, tal i com recollia la premsa de l'època, i lamentava, com en tants altres àmbits, la manca de projecció de la cultura catalana: «Doña Carlota de Mena, que por sus grandes condiciones dramáticas, tal vez habria dado dias de gloria á la escena patria y llegado a ser la primera actriz española contemporánea si desde el principio hubiese actuado en una compañía madrileña».¹⁴ Deixà la Companyia de Tutau per passar a la Companyia Catalana del Romea el 1894, encapçalant-la amb notables èxits. El 1895 tornà amb Tutau, de qui ja no es separà fins a la mort d'aquest. Carlota de Mena morí a Manresa el 1902, d'un atac d'apoplexia dalt de l'escenari, mentre representava el drama *Locura de Amor*, de Manuel Tamayo i Baus, que tantes vegades havia representat amb èxit en els teatres del Maresme.¹⁵

Miquel, Esperança. Actriu. Fou contractada per reforçar la companyia d'aficionats que actuava al Teatre Principal de Canet el 1894.

Miquel, Vicenç. Actor i director. El 1864 constava com a segon galant en la companyia que dirigia Gervasi Roca als Camps Elisis de Barcelona, on coincidí amb Fontova i Tutau. La temporada 1872-1873 fou contractat com a actor per actuar en els teatres Romea i Olimpo, sota la direcció de Joaquim García Parreño. Dirigia la companyia contractada per a la temporada 1884-1885 al Teatre Principal de Mataró. El 1894 dirigia la companyia de la primera actriu Carmen Valero, que actuava al Principal d'Arenys i al Teatre Colon de Caldes d'Estrac.

Mirambell, Caterina. Nascuda el 1833, als 12 anys ja treballava al Teatre Nou de Barcelona. El 1849 formava part de la Companyia de vers del Liceu, amb el nom de Caterina Casals i Mirambell. El 1856 al Circo Barcelonès va estrenar la primera de les obres serioses escrites en català, el drama sacre cavalleresc en cinc actes *La Verge de les Mercès*, de Manuel Angelon. En aquests anys, se la considerà una de les millors primeres actrius. A la dècada dels setanta passà al Romea, on el 1875 aconseguí un gran èxit amb la seva interpretació en l'estrena de *El ferrer de tall* de Frederic Soler, i dirigida per García Parreño. L'estiu de 1881 actuà a Mataró amb la Companyia del Romea, dirigida per Lleó Fontova, amb un èxit impressionant. No abandonà el Romea fins a la seva mort, el 1888.

Miró, Francisco. Primer actor i tenor que fou contractat per actuar amb la companyia de sarsuela que actuava al Teatre Euterpe de Mataró el 1883, i que

dirigia Pérez Cabreno. En 1887 formà en la companyia de sarsuela dirigida per Pedro Valldeperas, que actuava en el Principal d'Arenys.

Miser, Josep. Actor aficionat de renom, director i impulsor de la societat La Lira, establerta en el teatre canetenc. Havia estrenat obres de Joaquim Riera i Bertran, de qui rebia elogis. Va morir el 1894 a Canet.

Molas, Joan. Actor. Va formar en la Companyia d'Antoni Grifell el 1880 a Mataró, destacant com a primer galant jove. Casat amb l'actriu Carme Parreño, en dissoldre's la companyia, al final de la temporada de 1880, entrà amb la seva esposa en la que es formà per actuar al Teatre Euterpe durant l'estiu, sota la direcció d'Enric Alentorn. Sembla que en actuar aquell mateix estiu la Companyia del Romea, hauria pogut entrar a formar-ne part.

Mollà. Actor i baríton. Dirigia la companyia de sarsuela còmica que el 1877 va actuar, juntament amb la Companyia Dramàtica de Josep Fages, al Teatre Principal de Mataró. Aquell mateix any, el Casino Fènix Mataronès també el contractà com actor per a la temporada d'estiu, probablement de reforç dels seus aficionats.

Montero, Joaquim. Actor còmic i autor d'algun text teatral. Fou contractat per reforçar la companyia d'aficionats que actuava al teatre de la Nova Constància de Mataró el 1894, junt amb l'actriu senyora Solà. L'octubre del mateix any, formà en la companyia dirigida per Rafael Bermúdez de Castro, que actuaria la temporada d'hivern al Nueva Constància de Mataró i al Principal d'Arenys. L'any següent, el 1895, estrenà a Mataró la seva sarsuela *La Gran via de Mataró*. En aquell moment, formava part de la companyia de la primera actriu Carme Valero, que estava actuant a Mataró i a Arenys de Mar, i que dirigia Rafael Bermúdez.

Mora, Rosa. Actriu. Era la primera actriu de la companyia de Manuel Calvo el 1887 a Mataró.

Morera, Maria. Actriu (1872-1954). Filla de l'actor Josep Morera, va debutar als 10 anys amb la Companyia Tutau-Mena (1882), amb la qual visità el Maresme. Més endavant, formà en la Companyia d'Enric Borràs.

Muñoz, Josep. Actor i director. La temporada de 1871 va actuar al Principal de Mataró amb la Companyia de Fernando Guerra. En concloure la temporada, alguns actors van ser contractats per reforçar la Companyia d'aficionats del Teatre Talia. Muñoz ho fou, per dirigir-la, i sota la seva direcció va obtenir un gran èxit. La temporada d'estiu de 1871 al Teatre El Pardo, l'assumí la companyia d'aficionats del Talia, dirigida per Muñoz. El seu repertori era d'obres del teatre català i les d'èxit del moment del castellà. El 1872 encara dirigia els aficionats del Talia.

Niella, Joaquim. Primer actor i director. El 1886 obté l'arrendament del Principal d'Arenys, amb la condició de reforçar la companyia de joves aficionats amb actors professionals contractats, així com un director. Des del 1887 quan es creà, fou membre de la Secció de Teatre de l'Ateneu Arenyenc. La Companyia d'aficionats d'Arenys de Mar, que dirigia, va actuar el 1887 a Arenys de Munt, amb *Les eures del mas*.

Nieto. Actor i director. El 1889 dirigia la seva companyia conjuntament amb el senyor González, inaugurant la temporada al Teatre Principal de Mataró, amb *Bienaventurados los que lloran*, de Luis Mariano de Larra.

Obregón, Luís Maria. Actor i director. Dirigia la seva companyia quan va actuar en el Principal de Mataró la temporada 1880-81.

Parera, Fèlix. Empresari teatral que va arrendar el Teatre Principal d'Arenys el 1870.

Parreño i Gibert, Carme. Actriu. Nascuda el 1856 a Saragossa. Debutà el 1874 en una companyia d'aficionats a Sant Gervasi. Constava en la Companyia d'Antoni Grifell la temporada 1879-1880, quan va actuar al Principal de Mataró. En dissoldre's la companyia a final de temporada, fou contractada, junt amb el seu marit i altres membres, per formar-ne una de nova i actuar a l'Euterpe durant l'estiu. Aquell mateix any, entrà en la Companyia del Romea dirigida per Iscle Soler, debutant-hi com a dama jove. Es féu cèlebre amb obres de Pitarra i altres autors catalans. El 1884 continuava en la mateixa companyia, que llavors dirigia Teodor Bonaplata, i amb la qual actuà novament a Mataró, al Teatre Clavé. Casada amb l'actor Joan Molas, amb qui compartí bona part de la trajectòria teatral. Es casà en segones núpcies amb el dramaturg Antoni Ferrer i Codina, de qui, entre d'altres, va estrenar *El nuvi* (1908). Fou la primera Marta de *Terra baixa* en català (Tortosa, 1897). Va morir a Barcelona el 1923.

Peralta, Victòria. Actriu. El 16 de setembre de 1842, l'Administració de l'Hospital d'Arenys de Mar la contractà per actuar en les funcions en vers que es fessin al Teatre Principal aquella temporada amb la companyia d'aficionats. L'actriu s'havia de fer els vestits i venia obligada a realitzar totes les funcions: comèdies, drames, tragèdies o sainets. Cobrava per tota la temporada 21 duros de plata.

Perelló. Director de la companyia que actuava al Principal d'Arenys en 1888, i que realitzava dues funcions el 30 de setembre de 1889, per les quals va cobrar 20 pessetes.

Pi, Balbina. Actriu. Formà part de la Companyia Catalana del Romea, junt a Josep Clusellas. Hi va entrar la temporada 1865-66 com a dama jove, i encara hi constava la de 1872-73. Amb Gervasi Roca viatjà per actuar fora del Principat. El 1881 actuà a Mataró amb la Companyia Pi-Clusellas. El 1883 va interpretar Judith en la pre-estrena de *Judith de Welp* d'Àngel Guimerà, que es va fer al Teatre Principal de Canet. En aquella funció, hi actuaren també Josep Ixart, Francesc Alió, Heribert Mariscurena, Joaquim Riera i Bertran i Artur Masriera, entre d'altres; i hi assistiren Àngel Guimerà, Frederic Soler, Pere Aldabert –llavors director de *La Renaixença*– Lluís Domènech i Montaner, Melcior de Palau, Antoni Aulèstia, Narcís Oller, Francesc Matheu i Ramon Picó i Campamar, entre moltes altres figures de la Renaixença.

Pigrau, Miquel. Actor i director. El 1881 formava en la Companyia Tutau-Mena a Mataró. Dirigia la seva companyia la temporada 1887-88 al Clavé de Mataró, i va actuar el 1888 al Principal d'Arenys de Mar.

Planas. Actriu. Fou contractada per reforçar la companyia d'aficionats que actuava a l'Ateneu d'Arenys de Mar el 1894, i el mateix any al Teatre Cafè del Segle d'Arenys de Munt.

Pogep, Josep. Director. Dirigia la Companyia d'aficionats d'Arenys de Munt, que el 1887 actuaria al teatre Cavall. Francesca Arañó formava part de la seva companyia. El juliol d'aquell any la companyia es reforçà amb un actor aficionat de Mataró, el senyor Salvet.

Prat, Rafael. Actor de la companyia catalana que el 1869 va actuar al Teatre El Prado de Mataró.

Prats, Joan. Tenor. El juliol de 1861 ja era conegut als teatres barcelonins i, en aquell moment, estava formant una companyia per actuar en el Teatre de Figueres. Dirigia la seva companyia de sarsuela quan va actuar al Teatre Principal de Mataró el 1879. L'any següent, el mes de maig, tornant d'una gira que l'havia dut altre cop a actuar a Figueres, va fer una breu estada a Mataró per representar *El anillo de hierro* a l'Euterpe, on tornaria l'estiu de 1881 per representar amb èxit *La dama de las Camelias*, d'Alexandre Dumas fill.

Prats, Emanuel. Empresari teatral. Junt amb Josep M. Arnau, va arrendar el Teatre Principal d'Arenys la temporada 1867-1868.

Puchol, Nicanor. Hem trobat poques dades d'aquest actor i director. Sabem, però, que era fill d'un actor de renom i de mateix nom, i que dirigia la seva companyia, quan va actuar a Mataró el 1867. També sabem que, després de 1864, presentà *La teta Gallinaire* de Francesc Camprodon a la Garriga, amb la seva companyia.

Puig, Francesc. Tenor còmic. Sabem ben poca cosa d'aquest personatge, només que dirigia la seva pròpia companyia de sarsuela quan va actuar a Mataró els estius de 1884, 1885, 1886 i 1890, i al Teatre Principal d'Arenys el 1886 i el 1887.

Pujadas, Francesc. Actor i director. La temporada d'estiu de 1866 treballava al Tívoli de Barcelona com a actor de la Companyia de l'Olimpo, junt a Enriqueta Guerra, Carolina Losada i Ermengol Goula. Dirigia la seva pròpia companyia catalana el 1868, quan va actuar a Mataró representant el drama *Un embolic de cordes*, de l'arenyenc Josep M. Arnau, i *Digne de Dieu*, de Joaquim Asensio d'Alcàntara.

Rius, Joan. Director de la companyia que actuava al Principal d'Arenys en 1882. El 1887 va actuar al Circo de Masnou.

Riutort, Pere. Actor, director i empresari teatral. Va actuar amb una companyia d'aficionats al Círculo Clavé de Mataró el 1882, on representà, entre d'altres, *El puño en la espada* de José Echegaray i, ja amb la seva companyia professional, el 1885 a l'Euterpe, on representà *La malvasia de Sitges*, de Francesc de Sales Vidal, entre d'altres obres. També va actuar al Principal d'Arenys en 1882, on formà companyia amb Sebastià Roca, i interpretà, entre d'altres, *No hay mal que por bien no venga*, de Manuel Tamayo i Baus. La temporada 1890-91 fou primer actor i director de la Companyia del Romea, on incorporà bona part dels antics membres de la seva companyia, Modest Santaulària i les germanes Clemente.

Roca, Sebastià. Actor i director. La temporada 1880-81 era el director de la companyia que actuava al Principal de Mataró. L'abril de 1881, actuant a Mataró, es desplaçà amb la seva companyia a Masnou, on representaren *La Passió* en el Teatre El Circo. El 1882, conjuntament amb Pere Riutort, va formar companyia i actuà a Arenys de Mar. Dirigia una nova companyia quan va actuar al Casino Canetenc de Canet de Mar el 1886, on representà *Cèrcol de foc*, de Frederic Soler.

Rodríguez Jordán, Vicente. Actor i director. La temporada de 1881 va actuar al Principal de Mataró amb la seva companyia.

Rodríguez, Juan. Representant de la companyia que actuava al Principal d'Arenys en 1880.

Ros, Felicià. Tenor, que l'octubre de 1885 va actuar a Canet amb aficionats, junt a un altre cantant anomenat Josep M. Carbonell, i interpretaren *Faust*.

Salvet. Actor mataroní. El juliol de 1887 va reforçar la companyia d'aficionats de Josep Pogep, que actuava al Teatre Cavall d'Arenys de Munt. Aquell mateix any

constava en la companyia d'aficionats que dirigia Francesc de P. Calbetó en el Principal d'Arenys de Mar, i el 1890 el tornem a trobar, ara amb la Companyia d'aficionats del Círculo Católico de Obreros de Mataró.

Santigosa, Luís. Actor de la Companyia de Manuel Calvo el 1887 a Mataró.

Santolària, Modest. Actor, casat amb l'actriu Adela Clemente, amb qui també va compartir la trajectòria professional en les companyies dirigides per Tutau, Riutort, Graells i la del Romea.

Semir, Francisco de. Actor i director de la Companyia d'aficionats d'Arenys de Mar, que actuava al Principal la temporada de 1870.

Simó, Ricard. Actor i director. Dirigia la companyia que actuava el 1894 al Teatre de Canet i al Casino Calellense. El seu repertori era en castellà.

Solà. Actriu. Fou contractada el 1894 per reforçar la companyia d'aficionats que actuava al Teatre de la Nova Constància de Mataró, junt amb l'actor Joaquín Montero.

Soler, Antoni. Actor i autor teatral. El 1886 es va presentar en el Centre Catòlic de Canet, un monòleg d'Antoni Soler titulat *Qui la fa la paga*. Era en vers, i fou interpretat pel propi autor. Com a aficionat al teatre, participà en algunes representacions el gener de 1887; per exemple, participà en la representació de la peça en dos actes *L'adoració dels pastors*, en el Teatre del Centre Catòlic de Canet.

Soler, Gerònim. Autor teatral mataroní. Feia d'apuntador en el Teatre Principal de Mataró per a la Companyia de Juan de Alba, quan hi actuà la tardor de 1880. El mateix any, la Companyia d'Antoni Grifell va estrenar-li en aquest teatre l'obra *Dels pecats dels pares...* El setembre de 1888, estrenava a l'Euterpe de Mataró la peça en un acte *Batalla de gendres*, i uns dies abans al Teatre del Casino Mercantil, també a Mataró, *Rivalitats artístiques* en dos actes. En aquest moment, estava a punt d'acabar una altra obra en tres actes que preveia estrenar a l'Euterpe.

Soto, Alejandro. Tenor que formava part de la Companyia de sarsuela del senyor Mollà, que el 1877 va interpretar a l'Euterpe de Mataró l'obra *La dida*, de Frederic Soler.

Torrent, Bonaventura. Actor i director. Membre fundador de la Secció de Teatre de l'Ateneu Arenyenc el 1887, moment en què va dirigir la secció.

Troyano, Francisco. Actor madrileny contractat com a primer actor i director de la companyia adjudicatària de la temporada 1883-1884 al Principal de Mataró.

Tutau, Antoni. Nascut a Figueres el 1844 (1838, segons altres fonts) és un dels directors d'escena més rellevants de l'època. Es casà amb l'actriu Carlota de Mena. La temporada 1864-65 actuà amb Gervasi Roca als Camps Elisis de Barcelona i, sota la seva direcció, entrà al Romea la temporada següent, on esdevingué el primer actor en la de 1866-67. El 1872 formà companyia pròpia amb la seva esposa Carlota de Mena, que en fou la primera actriu, i actuà les temporades d'hivern a Barcelona. La seva companyia va convertir-se en rival de la del Romea, i fou de les assídues de les temporades d'estiu al Maresme. Al Teatre Principal de Mataró, hi va actuar la temporada d'hivern de 1876-77, després de la qual passà a Reus, on va obtenir un clamorós èxit. El 1878 tornà a Mataró i, més endavant, el 1881, el 1885, el 1886, el 1887 i el 1894. També freqüentà Arenys de Mar el 1886 i 1890 al Principal, i el 1894 en el Teatre de l'Ateneu, el mateix any que ho feia també al Teatre Colon de Caldes d'Estrac. El 1887 havia actuat també al Circo de Masnou.

Alternava el gènere melodramàtic amb les comèdies catalanes. Estrenà obres de Guimerà, Roca i Roca, Pin i Soler i les primeres produccions d'Ignasi Iglésias, el qual donà a conèixer, i fou el primer a presentar obres d'Ibsen a Catalunya. Fou empresari del Teatre Novetats de Barcelona, on el 1886 va acollir l'Associació d'Autors Catalans sense massa èxit, però que reeixiria a la dècada dels noranta. El 1893 s'instal·là al Teatro Calvo-Vico i li canvià el nom pel de Granvia. Tutau va esdevenir un director d'escena de primer ordre. En canvi, no fou un actor gaire flexible, per bé que quan interpretava personatges que s'adeien a la seva dicció i a la seva mímica, prenia una gran volada. La seva darrera temporada fou al Principal de Barcelona el 1897-98. Va morir a Barcelona el 1898.

Valero, Carme. Actriu. Filla del també actor José Valero, que havia vingut de Madrid el 1860 contractat pel Circo Barcelonès, per estrenar *La campana de la Almudaina*, amb un èxit extraordinari, fet que el féu retornar en diverses ocasions a Barcelona, on sembla que, finalment, es degué establir. La temporada de 1871, Carme Valero va actuar al Principal de Mataró amb la Companyia de Fernando Guerra. En concloure la temporada, alguns actors com ella van ser contractats per reforçar la Companyia d'aficionats del Talia i, sota la direcció de Josep Muñoz, van obtenir un gran èxit. La temporada d'estiu de 1871 al Pardo, l'assumí la Companyia del Talia amb la Valero. El 1894 va actuar al Principal d'Arenys i al Colon de Caldes, amb la companyia que dirigia Vicenç Miquel i de la qual era la primera actriu. L'octubre d'aquell mateix any formà nova companyia, llavors dirigida per Rafael Bermúdez de Castro, i actuà durant la temporada d'hivern al Nueva Constància de Mataró i al Principal d'Arenys.

Valero, Isidoro. Actor i director. Dirigia la seva companyia el 1881 a Mataró, on tornà el 1886. Va actuar al Principal d'Arenys de Mar en 1891.

Valldeperas, Pedro. Director de la companyia de sarsuela que actuava al Principal d'Arenys de Mar en 1887.

Valls. Actor del Centre Popular de Calella, que el 1894 actuava amb altres aficionats en el Centre Lluïsos de Malgrat.

Viada, Bernarda. Actriu i tipler. En 1887 formà en la companyia de sarsuela dirigida per Pedro Valldeperas, que actuava en el Principal d'Arenys.

COMPANYIES D'AFICIONATS

Com que no podem entrar en el detall per les característiques d'aquesta comunicació, comentarem a grans trets el panorama del teatre amateur.

Des de les primeres notícies de les representacions teatrals a principis de segle, queda clara la gran presència de companyies locals d'aficionats en la major part de poblacions estudiades. Aquests grups, majoritàriament, naixeran vinculats a entitats, però també n'hi haurà que es crearan per actuar lliurement als espais possibles. Així, entitats com el Casino Filarmónico de Mataró, tenia una secció d'aficionats que actuava en el Teatre El Prado; la societat La Antigua Fraternidad, igualment de Mataró, també tenia un grup amateur que ho feia en la seva seu social (1878), en el Tívoli (1877) o en l'Euterpe (1882 i 1886); o la ja esmentada secció de

teatre del Casino Fénix Mataronés, o la més tardana del Círculo Católico. En el Circo de Masnou, a banda de les companyies professionals del circuit, n'hi actuaran d'aficionats del poble. A Canet o Arenys de Munt, per exemple, són els aficionats de les entitats, els que generen la necessitat d'un teatre per actuar. A Arenys de Mar, bo i existir-hi un Teatre Principal, l'Ateneu crearà la seva secció d'aficionats per actuar, però també per fer-ho en la pròpia entitat, on disposarà d'un modest local. Altres casos, com la Sociedad Dramática Talía de Mataró, naixerà expressament i disposarà d'un teatre propi com a tal. Sovint, les funcions d'aficionats entraran en competència amb les companyies professionals que actuen als teatres oficials i entre elles mateixes, i es disputaran el públic. També les institucions d'ensenyament esdevindran centres de difusió del teatre d'aficionats: les Escoles Catòliques de Mataró, per exemple, que anualment organitzaven una vetllada teatral amb els alumnes, i on tindran l'ocasió d'actuar els aficionats d'una entitat, com ara el Cor Carmelita (1882). Les companyies d'aficionats també actuaran en altres poblacions de la comarca, fet que permetrà que un actor d'una població pugui actuar en una altra, com ara el mataroní Salvat, que ho farà sovint amb els aficionats d'Arenys; o els aficionats de Canet i de Sant Pol, que formaran una companyia per actuar en el Cafè Viejo d'aquesta darrera població el 1887; o els de Calella, que actuen al Teatre Canetenc el 1894, on també actuaran els aficionats del Cercle Catòlic de Mataró el mateix any. I la temporada 1879-80, el Circo del Masnou, se l'adjudicarà la Companyia Bétulo d'aficionats de Badalona, amb els actors Prat, Gimferrer, Ribó i l'actriu Cuello, entre d'altres.

També l'estiueig permetrà l'organització de companyies d'aficionats i funcions. És el cas de Cabrera de Mar el 1870, quan s'hi inaugura un petit teatre improvisat per joves aficionats de Mataró i de Barcelona. Les companyies, sovint es reforçaven amb actors i actrius professionals (vegeu-ne exemples en el capítol anterior), i malgrat que sovint representen obres de moda del teatre castellà del moment, es podria dir que integren, molt més fàcilment que les companyies professionals, els repertoris del teatre català. És més, sovint tenen dificultats per representar-ne en castellà, per la dificultat que els suposava la llengua, tal com recull la premsa de l'època: «...Antes de tomar parte en la representación de obras castellanas, procuren aprender bien este idioma.»¹⁶

Finalment, esmentar que les companyies professionals barcelonines tenien un circuit clar, el Circo de Masnou, Principal i/o Euterpe de Mataró i Principal d'Arenys de Mar. Cap a darreries de segle però, s'hi afegiran Vilassar i Caldes d'Estrac a l'estiu i, ocasionalment, el Principal de Canet. Sovint, però, aquestes companyies feien la temporada a Mataró i alguns dies de la setmana es desplaçaven a d'altres poblacions, és el cas de la d'Antoni Tutau el 1894, que a l'estiu actuà al Teatre Colon de Caldes, o la d'Antoni Grifell el 1880 que, estant a Mataró, es desplaça per actuar al Circo de Masnou.

NOTES

- 1.- JAUME VELLVEHÍ I ALTIMIRA, «Aproximació a la història del teatre català a Mataró», *XXI Sessió d'Estudis Mataronins. 27 de novembre de 2004. Comunicacions presentades*. Museu-Arxiu de Santa Maria / Patronat Municipal de Cultura (Mataró 2005), 157-172.
- 2.- Sobre els inicis del teatre a Arenys de Mar, vegeu JOSEP MARIA PONS I GURI, «Els inicis del Teatre Principal d'Arenys de Mar», *Quaderns d'Estudis Arenyencs*, núm. 8, desembre (Ajuntament d'Arenys de Mar 2000), 5-28.
- 3.- Arxiu Històric Municipal Fidel Fita d'Arenys de Mar, *Documentación y expedientes arriendo teatro 1842-1894* (leg. 47 / 6).
- 4.- JOAQUIM LLOVET, *Dels orígens de la vila a la ciutat contemporània*. Caixa Laietana (Mataró 2000), 332.
- 5.- *Ecos de la Costa* (diumenge 16 octubre 1870), núm. 78.
- 6.- *El Mataronès* (21 gener 1877), núm. 3.
- 7.- *Ecos de la Costa* (diumenge 29 d'agost 1886), núm. 14.
- 8.- *La Costa de Llevant* (14 octubre 1894), núm. 23.
- 9.- *Ecos de la Costa*, diumenge, 28 maig 1887, núm. 91.
- 10.- LLOVET 2000.
- 11.- MARIÀ SERRA, *Dietari*, 1886, 23.
- 12.- *El Mataronès*, diumenge 19 d'agost 1883, núm. 33.
- 13.- *Ecos de la Costa*, diumenge 8 maig 1870, núm. 54.
- 14.- *El Semanario de Mataró*, 21 maig 1887, núm. 21.
- 15.- Amb la Companyia Tutau-Mena es representà a Mataró el 1881 i el 1887 en el Teatre Clavé, el 1887 també en el Teatre Euterpe de Mataró i en el Principal d'Arenys de Mar.
- 16.- *El Heraldo del Masnou*, 9 de novembre 1879, núm. 11. He d'agrair a la senyora Rosa Almuzara les facilitats per a la consulta d'aquest periòdic i molts canvis d'impressions sobre la vila de Masnou al segle XIX.